

АВТОРСКА СПРАВКА ЗА ПРИНОСНИЯ ХАРАКТЕР НА ТРУДОВЕТЕ

Д-р Атанас Славов, главен асистент в СУ „Св. Климент Охридски”

Катедра „Публична администрация”, ФФ

Представеният списък включва публикации с научен характер – монография, статии и студии - за участие в конкурса за академична длъжност „доцент“ по научно направление 3.7. *Администрация и управление* (Публично право и гражданско участие), обявен в Държавен вестник бр. 83 от 17.10.2017г. (с.83).

Изследвания са публикувани в периода 2009-2017 г. (след придобиването на ОНС „Доктор“ през 2009 г.) и не повтарят темата на дисертацията. Представените публикации имат няколко основни тематични ядра: конституционно право и управление; гражданско участие и пряка демокрация; европейско публично право; публично право и политическа теология.

В представените научни изследвания се анализират проблеми на правната уредба и на управленските процеси, както и се предлагат алтернативни решения, свързани с промени в законодателството и различни организационни мерки.

▪ Монография

Славов, А., Гражданското участие в конституционната демокрация. Публичноправни перспективи, София: Сиела, 2017, 292 с.

Изследването е монографично и съдържа цялостен анализ на формите и процедурите на гражданското участие, които имат позитивноправна уредба в България. Избраният научен подход съчетава елементи на конституционната и политическата теория със сравнително правно изследване, както и изследване на нормативни източници и практики по прилагане на различните форми процедури на гражданското участие. Монографията се отличава със своята актуалност, критичен аналитичен подход и предлагане на алтернативни решения на често срещани нормативни и организационни проблеми.

Като основен приносен момент може да се посочи тезата за необходимата връзка между формите на гражданското участие и съвременната концепция за конституционната демокрация – съществуването и упражняването на различни форми на пряко и непряко гражданско участие (демокрация на участието) е съществен елемент от концепцията за конституционна демокрация, която не може да се ограничи само до институтите на представителната демокрация. Гражданското участие в процесите на вземане на решения е издигнато в условие за легитимност както на самия процес, така и

на приетите актове. Поддържа се тезата за трансформативния потенциал на гражданското участие за публичната сфера и конституционните институции - укрепване на върховенството на правото, изграждане на по-отзивчиви, включващи и репрезентативни институции.

Изтъква се, че различните форми и процедури на гражданското участие по-често са инструмент на активни граждански групи, мрежи и организации, които настояват за промяна на публичната среда по посока на укрепване на демократичните принципи и институции. В същото време, в условията на продължаващи и задълбочаващи се вътрешни рискове и външни заплахи за демократичните институции, активното гражданско участие би могло да играе ролята на *спирачка* пред негативните политически тенденции (като използва вето-потенциала на различните форми на участие и по този начин повишава публичната цена на пренебрегването на процедурите за прозрачност, отчетност и контрол), както и на *ускорител* или *инициатор* (като предлага управленски модели и законодателни решения, които съответстват на принципите на доброто управление) на позитивна политическа и институционална промяна. Гражданското участие може да се разглежда като форма на превенция срещу олигархични зависимости, политическа корупция и конфликт на интереси. Практикуването на различните форми на гражданско участие създава възможности публичният интерес да се наложи над специалните интереси, овладели институциите.

Различните аспекти на гражданското участие са последователно развити в отделните глави. В *първа глава* се проследява политическия контекст в страните от ЦИЕ, в които се разгръща гражданското участие. В сравнителна перспектива се разглежда процесът на консолидиране на демокрацията, предизвикателствата и рисковете пред демокрацията (националпопулизъм, ксенофобия, евроскептицизъм). Очертава се политическият контекст в България, както през призмата на по-интензивното използване на различните форми на гражданското участие, но и като се отчитат съществуващите институционални проблеми (дефицит на легитимност на ключови институции, олигархични зависимости и др.).

Във *втора глава* се проследява връзката между основните конституционни принципи и институти (върховенство на правото, народен суверенитет, учредителната власт) и гражданското участие. От една страна се изтъква, че гражданското участие е конститутивен елемент за съвременната демокрация, тъй като основните принципи го предполагат. От друга, формите и практиките на гражданското участие подсилват легитимността на вземаните решения. Разглеждат се основните права и свободи, които гарантират възможността за гражданско участие (свобода на събранията, свобода на сдружаване, свобода на мнение, свобода на медиите, право на информация и др.).

В *трета глава* се представят основните понятия, форми и процедури на пряката демокрация, демокрацията на участието и делиберативната демокрация от позициите на конституционната теория. Гражданското участие се разглежда като свързано с легитимността на конституцията и като ключов елемент от съвременното разбиране за конституционна държава.

В *четвърта глава* се представят сравнителните и европейските аспекти на гражданското участие, включително и съществуващите общи стандарти в рамките на Съвета на Европа (Кодекс на добрите практики за референдуми, Кодекс на добрите практики за гражданско участие в процеса на вземане на решения). Различните форми и процедури на пряката демокрация и демокрация на участието са илюстрирани с конкретни национални модели и практики (от САЩ, Швейцария, държави членки на ЕС), както и с транснационални форми на гражданско участие като Европейската гражданска инициатива и петициите до Европейския парламент.

В *пета глава* се анализират формите, процедурите и практиките на прякото участие на гражданите в България според действащия Закон за прякото участие на гражданите в държавната власт и местното самоуправление. Това са различните форми на национален местен референдум, национална и местна гражданска инициатива, общо събрание на населението. Анализира се не само нормативния текст, но и практиката по прилагане на закона от институциите и гражданите. Особено внимание е отделено на анализа на съдебната практика по прилагане на закона.

В *шеста глава* се представят възможностите за гражданско участие в законотворческия процес в неговата предпарламентарна и парламентарна фаза. Формите, които се анализират са: предложения и петиции на гражданите, участие в работни групи за изготвяне на законопроекти, участие в обществени консултативни съвети, обществените консултации на проекти на нормативни актове, възможностите за участие в дейността на парламентарните комисии. Анализират се ключовите промени от 2016 г. в Закона за нормативните актове и съпътстващата нормативна уредба във връзка с подобряването на стандартите за обществени консултации на нормативни актове и въвеждането на предварителна и последваща оценка на въздействието на законодателството.

В *седма глава* се обосновават и обобщават предложенията за промени в Конституцията и законодателството, които да насърчат гражданското участие и пряката демокрация - въвеждане на конституционни референдуми, на законодателна гражданска инициатива, редуцирането на изискването за кворуми за валидност и задължителност на референдумите, намаляване на изискването за брой подписи за подкрепа на народната инициатива за референдум, увеличаване на сроковете за събиране на подписи, по-добра защита на личните данни на гражданите, въвеждане на елементи на електронното управление в процеса и др.

▪ **Статии и студии**

1. **Славов, Атанас**, „Десет години европейско членство: дефектна демокрация, зависими институции“, В: *Социологически проблеми*, бр. 1-2/2017, с. 119-142.

В статията се анализират ефектите от членството на страната в ЕС през изминалите 10 години с фокус върху институционалните и законодателните реформи, свързани с

укрепването на върховенството на правото, изграждане на независима съдебна власт, независими регулаторни и контролни органи, които да са в състояние ефективно да противодействат на корупцията и конфликта на интереси. Проблемите се изследват в сравнителен регионален план (Централна и Югоизточна Европа) като се проследяват тенденциите при изграждането на демократични институции (консолидация, стагнация, регрес). Проведените реформи се анализират и през призмата на достигането на общите европейски стандарти в сферата на правосъдието, както и се отчитат препоръките при прилагането на Механизма за сътрудничество и проверка. Изводът, до който се достига е, че честите законодателни промени в изпълнение на европейски препоръки са необходими, но не и достатъчни за постигането на общите демократични стандарти за независимост и отчетност на институциите. Необходими са системни управленски усилия в тази посока, подкрепени от активното включване на заинтересованите страни и гражданското общество. Позитивните управленски сценарии са възможни, само ако се провеждат решителни институционални реформи за укрепване на върховенството на правото, независима и справедлива съдебна система, изграждане на стабилна и ефективна администрация и въвеждане на механизми за отчетност и контрол върху институциите, съчетани с активизиране на гражданското участие и използване на новите възможности за гражданско действие.

Прави се заключение, че членството на страната в има като цяло стабилизиращ и позитивен ефект, но не може самостоятелно да доведе до цялостна институционална промяна поради ограничените възможности за въздействие на европейските институции. Подкрепата от страна на ЕС трябва да се разглежда преди всичко като създаване на сравнително устойчива и предвидима рамка, в която наличието на политическа визия и програма за системни реформаторски усилия при активно гражданско участие са решаващи за националното развитие.

* * *

2. **Славов, Атанас**, „Политическа и юридическа същност на конституцията“, В: Приноси към теорията и практиката на публичната администрация (ред. Т. Танев, М. Стефанова), София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2017, с. 156-175

В тази статия са представени двете основни и взаимосвързани характеристика на конституцията на демократичната държава – нейната политическа и юридическа същност. В статията е поставен акцент върху политическата същност на конституцията (за разлика от преобладаващия в правната литература позитивистко- нормативистки подход) - като обществен договор и харта на ценностите, в които са кодифицирани основополагащите политически ценности и принципи на обществото. В съответствие с една от водещите правнофилософски и политически теории, същността на конституцията се разкрива в това тя да бъде истински закон на свободата (Дуоркин).

Политическата същност на конституцията може да бъде разкрита в рамките на една концепция за *конституционната демокрация*, която включва освен принципите и механизмите за ограничаване на властта (върховенство на правото, разделение на

властите, взаимен контрол и възпиране, съдебен контрол върху актовете на парламента и правителството, равенство пред правото), така и важни ценностни аспекти (свобода на личността, справедливост). Конституционната демокрация е политическата рамка на сътрудничество и взаимодействие между гражданите като свободни и равни членове на политическата общност. Това разбиране предполага понятие за конституционализма, което надгаржда над юридическите елементи съществени политически и граждански аспекти. По-богатото понятие за конституционализъм и конституционна демокрация включва като важни свои аспекти и култивирането на гражданска култура и участие, както и осигуряване стабилността на политическите институции.

Юридическата същност на конституцията се проявява в качеството ѝ на върховен закон. Това нейно качество е обусловено от нейното политическо ценностно съдържание - доколкото защитава фундаменталните права и свободи на личността, гарантира политическата свобода, и създава институционалната рамка за постигане на публичното благо на една демократична политическа общност. В модерната писана конституция нейната политическа и юридическа същност взаимно се предполагат и обуславят една друга. Това сложно единство позволява конституцията да изпълни както своята защитна и гарантиска, така и конститутивната и интегрираща функция в демократичното общество.

* * *

3. **Slavov, Atanas** (with V. Dimitrova-Graizl, P. Graizl, K. Zajc), "Courts in a Transition Economy: Case Disposition and the Quantity-Quality Tradeoff in Bulgaria", *Economic Systems* (2016) Volume 40, Issue 1, March 2016, pp. 18–38

В статията се анализира натовареността на съдиите от първоинстанционните съдилища в България с икономически методи. В контекста на продължаващата почти две десетилетия съдебна реформа, въпросът за натовареността на съдилищата и съдиите е един от основните, който не намира трайно и задоволително управленско решение.

В статията се изследва връзката между количеството постъпващи дела и качеството на упражняваната съдийска функция. Резултатите от прилагането на икономическия модел показват, че броят на съдиите има само ограничено значение за регулирането на натовареността, тъй като съдиите съобразяват своята продуктивност с общия брой на съдиите в съответния съд. От тук се прави извода, че увеличаването на продуктивността на съдиите не следва да води до намаляване на качеството на съдебните решения.

* * *

4. **Славов, А.** "Достойнство, свобода, участие: Православната политическа теология след Всеправославния събор в Крит", В: *Conservative Quarterly*, бр. 2/ 2016

В статията се разглеждат правните, политическите и геополитическите измерения на проведения през 2016г. Всеправославен събор, който е от ключово значение за Православната църква. Направен е цялостен анализ на един от основните документи на този най-висш църковен форум - „Мисията на Православната църква в съвременния свят“. В този документ се формулира отношението на Църквата към съвременните политически принципи и ценности – демокрацията, правата на човека, изграждането на справедлив международен ред, справедливостта в обществото и недискриминацията.

Новият модел на православна политическа теология, прогласен на Събора в Крит, съответства на установяването на конституционна демокрация и правова държава, на едно цялостно и задълбочено разбиране за достойнството, свободата, и правата на личността, на плуралистичния характер на гражданското общество. Без да изменя на своите трансцедентни основания и дълбоки теологични доктрини, Православието постепенно заговаря на езика на политическата модерност. В същото време в статията се критикува политическата и идеологическата злоупотреба с православието, както за нео-имперски (Русия), така и за националистически цели.

Защитава се позицията, че политическите ценности на ограничаването на произвола на властта, защитата на достойнството, правата и свободите на личността, отстояването на принципите на справедливостта и участието в публичните дела са базисни атрибути на либералния политически и конституционен ред, които съответстват на основни православни политико-теологични доктрини и ценности.

* * *

5. **Atanas Slavov**, ‘Democratic Consolidation in South East Europe – a Step Forward’ (2015) 39.3 *Southeastern Europe (Brill)*, 347 – 368

В статията се анализира процесът на консолидация на демокрацията в Югоизточна Европа през призмата на установяването на върховенство на правото. Идентифицират се предизвикателствата пред този процес, идващи както от близкото тоталитарно минало и свързаните с него политико-олигархични мрежи, така и от актуални форми на „завладяване на държавата“ от различни политико-икономически играчи. Изтъква се, че консолидирането на демокрацията не е еднопосочен възходящ процес, а че е възможно връщане назад, съществена ерозия на демократичните институции и процеси. Подчертава се негативната роля на различните (национал-) популистки играчи, които експлоатират критичните обществени нагласи към различните (най-често по етнос и религия – малцинства, мигранти, бежанци).

Отслабените конституционни институции, от своя страна, се превръщат в лесна мишена на различни задкулисни мрежи и лобита. Корупцията и клиентелизмът се разглеждат като вкоренени в съществуващите социални и политически структури, обусловени и от съществуващи негативни стереотипи в обществата, а не просто като проявна форма на особен вид правонарушения.

В същото време, формалното приемане на модерни и демократични конституции и законодателство не е достатъчна гаранция, че те ще се прилагат на практика. В контекста на съществуващите заплахи и предизвикателства и за да се защитят демократичните постижения в страните от региона, е необходимо активно гражданско участие и координирани усилия с институциите на ЕС за оказване на натиск към националните политически елити за радикални институционални реформи, гарантиращи върховенството на правото. Повишеният ангажимент на ЕС в тази посока е оценен позитивно (включително приетата Рамка за гарантиране на върховенството на правото, както и Механизмът за сътрудничество и проверка по отношение на България и Румъния).

Като важен етап от съзряването на гражданските общества в региона са разгледани процесите на масова гражданска мобилизация през 2013-2014 г. в България и Румъния, насочени срещу злоупотреба с власт и корупцията и поставящи искания за правова държава, отчетност и инклузивност на управлението, независимост на съдебната власт.

* * *

6. **Славов, А.** “Отвъд правото на прехода: за християнските основи на модерните институции и право“, в: Промяна на промяната. Ролята на Църквата в обществото (Сборник доклади, изследвания, студии под ред. на Хр. Куличев), С., 2013, с. 70-76.

В статията се анализират ценностните основания на модерните конституционни институции, както и основополагащите принципи (върховенство на правото, разделение на властите, защитата на достойнството и правата на човека) в контекста на демократичния преход. Изтъква се връзката между християнските идеи и ценности и възникването на конституционните принципи и институции, както и липсата, в български условия, на осъзнаването на този генезис. Нещо повече, позитивистко-нормативисткият подход към тези въпроси е също част от по-големия проблем – липсата на субстанциално, ценностно обосновано разбиране за принципите и правилата на конституционната демокрация. Позитивисткият инструментализъм следва да бъде преодолян с по-богато, социо-културно обосноваване и легитимиране на модерните институции и право. В основата на този нов подход е признаването както на християнските, така и на просвещенските основания на модерните конституционни принципи и институции. И двете традиции възприемат идеята за съществуването на *висше право* (божествено или естествено), с което човешкото право трябва да се съизмерва и съобразява. Висшето право, като мяра за справедливост, свобода, равенство, постепенно е инкорпорирано в модерния конституционализъм и намира израз в позитивното право от най-висш порядък - конституцията. По този начин биха могли да се преодолеят както правният инструментализъм, така и правният nihilизъм в обществото.

* * *

7. **Atanas Slavov**, „Democracy: the Only Game in Town?“, *IDEE* (December 2013), Vol. 34, no 6, pp. 20-23

В статията се разглеждат основните предизвикателства пред консолидацията на демокрацията в Югоизточна Европа, които са свързани както с олигархичните мрежи (водещи своето начало от бившия комунистически режим), така и с различните форми на политическа корупция. Анализира се и ролята на институциите на ЕС за укрепването на конституционната демокрация в региона, но в същото време се изтъкват и проблемите, свързани с европейската легитимация на местни политико-икономически кръгове чрез връзките им с европейските партийни фамилии.

За да може ЕС да играе трайна позитивна роля в региона е необходимо да се засили политическата интеграция, така че европейските институции да могат да изискват реални действия за реформи от националните институции. Само по този начин ще се създадат ефективни гаранции за запазването на ценностите на ЕС и за превръщането му в истинско пространство на свобода, сигурност и правосъдие.

* * *

8. **Славов, А.**, „Незавършеният опит: върховенството на правото и Конституцията от 1991 г.“, В: *Нестаналото правено общество в България* (ред. Иво Христов), София: Център за академични изследвания „София“, 2012, с. 265-291.

В статията се анализират проблемите и предизвикателствата пред установяването на върховенството на правото в България. Този процес остава незавършен, а в консолидацията на конституционната демокрация се разкриват системни дефицити. В статията се предлага решенията да се търсят не само в правно-институционалните реформи, а и в установяването на такива индивидуални и групови модели на поведение и взаимодействие, при които ценностите, принципите и правилата на либералната демокрация се превръщат в интернализирана практика. От друга страна, доминиращата фасадност на институциите и политическия процес, наличието на политически и бизнес елити, зависими от скритите мрежи на (пост)комунистическата олигархия, популистките тежнения в обществото и преобладаващите очаквания към персонализираната власт да разреши проблемите, както и ограниченото гражданско участие, продължават да бъдат основните предизвикателства пред утвърждаването на ценностите на върховенството на правото и либералния конституционен ред в България.

Проблемите пред върховенството на правото се анализират на три различни, но свързани по между си, нива:

- *Конституционно* – представяне на проблемите и дефицитите, заложи в самия конституционен текст и модел, които водят до неефективност на установената институционална рамка. На това ниво основните проблеми са свързани с възприетия

модел на разделение на властите и липсата на адекватни механизми за взаимен контрол и възпиране между тях и основно във връзка с организацията на съдебната власт и президентската институция. В тази връзка се правят конкретни предложения за промени в конституционната уредба на съдебната власт, в съответствие със стандартите на Венецианската комисия (избор на членовете на ВСС от парламентарната квота с *квалифицирано мнозинство*, разделяне на ВСС на две колегии – съдийска и прокурорска). Правят се предложения, които да преодолеят системните проблеми при функционирането на президентската институция – особено възможността за превръщането на институцията в център на безотчетна власт (особено по отношение на президентските назначения в различни органи);

- *Политико-институционално* – основните проблеми на това ниво са свързани с релегитимацията на бившата комунистическа номенклатура и на свързаните с нея властови и икономически мрежи и структури, които налагат един олигархично-кланов модел на управление, използвайки институциите на демократичната правова държава и пазарната икономика като фасада.
- *Социално* – анализът на проблемите на това ниво се съсредоточава върху забавения процес на модернизация на българското общество и оттук липсата на достатъчно активни и автономни социални актьори, характерни за западните демокрации, които се организират в мрежи и структури за по-ефективно постигане на поставените цели, използвайки институциите и процедурите на конституционната демокрация.

* * *

9. **Славов, А.**, „Политика и християнство в сърцето на Европа: размисли върху новата конституция на Унгария“, В: *Християнство и култура*, бр. 70 (Пролет) 2012 г., 88-93

В статията се представят и анализират ценностите и принципите на новата унгарска конституция, в която са подчертани социално-консервативните, религиозно обосноваваните и антикомунистическите идейни позиции. Поддържа се тезата, че новата конституция съдържа цялостна политическа програма с потенциал за развитие на алтернативен на либералната демокрация политически проект, който е реактивен по отношение на доминиралите до този момент в публичната сфера секуларни, универсалистки и либерални нагласи. Новите консервативни конституционни ценности са свързани по оста – патриотизъм – семейство – религия.

* * *

10. **Slavov, Atanas**, „National Challenges to a Transnational Participatory Instrument“, In: Johannes W. Pichler & Bruno Kaufmann (eds.), *Modern Transnational Democracy. How the 2012 Launch of the European Citizens' Initiative can Change the World* (Wien – Graz: NWV Neuer Wissenschaftlicher Verlag, 2012), pp. 83-91.

В статията се представят и анализират формите на гражданско участие, които са свързани с възможността за пряко инициране от гражданите на предложения за

промени в политиките и законодателството на национално и европейско ниво. Поддържа се тезата, че въвеждането на Европейската гражданска инициатива (ЕГИ) като инструмент на демокрацията на участието на ниво ЕС ще допринесе за промяна на начина, по който се вземат важните политически решения в ЕС, вкл. чрез по-активното включване в процеса на самото гражданско общество.

В рамките на анализа на европейския модел, първо се представя модела на гражданско участие в България. При представянето на българския модел на пряка демокрация и гражданско участие фокусът е върху конституционните принципи (върховенство на правото и народния суверенитет), както и върху отделните форми на национален референдум и национална гражданска инициатива. На следващо място се разглеждат условията и изискванията, които ще обусловят прилагането и на ЕГИ – изискването за събиране на голям обем лични данни (ЕГН, пълен адрес, подпис) при заявяването на подкрепа за инициативата, местата, където ще могат да се събират подписи, както и начинът на проверка на събраните подписи.

В заключение се правят предложения за промени в законодателството (за намаляване на изискването за лични данни; за въвеждане на възможност за он-лайн събиране на подкрепа и за националните инициативи), както и за създаването на ресурсни центрове, осигуряващи правна експертиза и подкрепящи логистично процеса на организиране на граждански инициативи.

* * *

11. **Slavov, Atanas**, „Between good intentions and practical deficits: democratic checks on national security system”, In: *Публични политики.BG*, Vol. 3, No. 2 (2012), с. 77-83.

В статията се анализират конституционните основи на системата за национална сигурност, както и механизмите за демократична отчетност и контрол върху системата. Първо се представя прилагането на съществуващата конституционна рамка на разделение и взаимен контрол и възпиране между властите по отношение на системата за национална сигурност – между Народното събрание, Министерския съвет и президента. Всяка от тези институции има собствена функция и специфични правомощия в тази сфера, които упражнява самостоятелно или в режим на споделена компетентност с останалите институции. На второ място, се анализират самите механизми за демократична отчетност и контрол – най-вече в процеса на изработване на законодателството и стратегическите документи, от една страна, и на ниво отчетност пред специализирана парламентарна комисия, от друга. На трето място, направен е критичен анализ на проектите за закони за цялостно уреждане на системата за национална сигурност и на статута на отделните агенции в нея. Достига се до извода, че намеренията са добри, предлага се нова съвременна парадигма за оценка на понятието

за национална сигурност и на проблемите в самата система, важно е и законодателното уреждане на принципите, процесите и структурите в системата. В същото време е налице повече реторика отколкото реални механизми за демократична и гражданска отчетност на функционирането на системата. Изтъква се, че един от основните проблеми на системата е че функционира в условията на неукрепнало върховенство на правото и нефункционални механизми за взаимен контрол и възпиране между властите. Остава като цяло неясно как точно гражданското общество ще бъде включено в механизмите за отчетност на отделните агенции и правителството по отношение на националната сигурност. Изтъква се необходимостта от конкретни процедурни и механизми в тази посока.

* * *

12. **Slavov, Atanas**, *Challenges to Constitutional Supremacy in a New Democracy: A Critical Study of Bulgaria*. CAS Working Paper Series No. 4/2011: Sofia 2011. *Shaken Order: Authority and Social Trust in Post-Communist Societies (Case Studies in Law)*, 30 p.

В студията се изследват проблемите и предизвикателствата пред прилагането на върховенството на конституцията в условията на демократичния преход в България. Основният изследователски въпрос е как функционира конституцията в едно общество, в което демократичната традиция е крехка, а конституционната държава не е изградена напълно.

Изследването се състои от три части. В първата част се представят контекстуално основните понятия и концепции като се проследява техния генезис и съвременното им съдържание. Втората част се фокусира върху имплементирането на върховенството на конституцията в българския исторически и политически контекст като се идентифицират и някои основни проблеми (връзката между бившата комунистическа номенклатура и настоящите олигархични елити, които имат контрол върху ключови политически и икономически процеси). Третата част е посветена на актуалното състояние на обществото, в което се идентифицират сериозни предизвикателства пред спазването на върховенството на конституцията (нормативни, политико-институционални и гражданско-социални). Изследва се също така и легитимността на конституцията в българските социално-политически условия въз основа на процеса по нейното приемане и прилагане на практика.

В заключение се изтъква, че съществуващите практики на осъществяване на политическата власт, обвързани с олигархични интереси, както и все още неразвитото и неустойчиво гражданско общество, съставляват основните предизвикателства пред установяването на конституционната демокрация в страната.

* * *

13. **Славов, А.** „Пряката демокрация в България: конституционни, сравнителни и законодателни измерения”, В: *Пряката демокрация в България – възможности и предизвикателства*, София: Институт за пряка демокрация, 2010, с. 35-67.

В студията се прави нормативен и сравнителноправен анализ на формите и процедурите на пряката демокрация. Разглеждат се както основните принципи и конституционни изисквания за упражняване на формите на пряка демокрация в България, така и цялостната нормативна уредба в Закона за прякото участие на гражданите в държавната власт и местното самоуправление. Идентифицират се проблемните места в тази уредба като ограниченията за провеждане на национални референдуми по определени въпроси, високите изисквания за брой подписи за народната инициатива за референдум, изискването за кворум за валидност и задължителност на референдумите, кратките срокове за събиране на подписи и др.

В сравнителноправен план се разглеждат модели и примери на пряка демокрация от Швейцария, ЕС и САЩ.

В заключение се формулират конкретни предложения за законодателни промени за по-нисък кворум за валидност и задължителност на референдумите, за намаляване на изискването за брой подписи за подкрепа на народната инициатива за референдум, увеличаване на сроковете за събиране на подписи, за усъвършенстване на националната гражданска инициатива и др.

* * *

14. **Славов, А.** „Националната конституция и Хартата на основните права на Европейския съюз”, В: *Национални и европейски измерения на съвременния конституционализъм*, Том втори, София: УИ „Св. Климент Охридски”, 2010, с. 267-82.

В статията се разглежда отношението между националните конституции на държавите в ЕС и Хартата на основните права на Европейския съюз, която се ползва с юридическата сила на учредителните договори. На първо място, се анализира ценностното измерение – ценностите и принципите, прокламирани в Договора за ЕС, съотнесени към националните конституции, както и принципът на примата на правото на ЕС, съотнесен към принципа за върховенството на конституцията. Също така се акцентира върху разбирането за същността на ЕС като конституционен съюз в контекста на парадигмата на многостепенния конституционализъм. На второ място, се разглежда статутът на Хартата на основните права на Европейския съюз, съотнесена с Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи. Изтъква се, че приемането на Хартата, от една страна, и юриспруденцията на Съда на ЕС, фокусирана върху правата, от друга, постепенно водят до формирането на една европейска политическа общност, основана на правата на личността. Това с голяма вероятност ще доведе до съдебен активизъм на ниво ЕС, чийто резултат ще бъде не само до по-ефективна защита на правата, но и до нарастване на централизиращите и

хомогенизиращите тенденции в интеграционния процес. Третата част е посветена на отношенията между националните конституционни юрисдикции, Съда на ЕС и Европейският съд по правата на човека. Националните конституционни юрисдикции, изправени пред предизвикателството да решават колизия между общностна правна норма и конституционна норма не приемат без резерви доктрините на СЕС. В поредица свои решения, конституционните юрисдикции изработват доктрини, които да направят възможно гарантирането на върховенството на конституцията без да се блокира действието на норми на общностното право, приети в кръга на компетенциите на ЕС. В статията се поддържа, че в съдебната практика на СЕС трябва да се зачита плуралистичната природа на ЕС, в който на преден план е изведена правната хармонизация, а не унификацията. Това се обосновава със съществуването на различни политически и конституционни традиции в различните държави членки. Самият съд следва да зачита тези традиции когато тълкува и прилага принципите и правата от Хартата.

В заключение, се подчертава необходимостта правата в ЕС да бъдат гарантирани на високо ниво за всички европейски граждани, което ще е в основата на изграждането на ново чувство за принадлежност към ЕС като силен политически и конституционен съюз.

* * *

15. **Славов, А.** „Гражданско участие в законодателния процес”, В: *Национални и европейски измерения на съвременния конституционализъм*, Том първи, София: УИ „Св. Климент Охридски”, 2010, с. 200 – 215

В статията се разглеждат формите и механизмите за ефективно участие на гражданите и гражданските организации в законодателния процес, като реализация на принципите и стандартите на демокрацията на участието. Статията се фокусира върху българския модел като анализира регламентирани на конституционно и законодателно ниво процедури. Сред тях са националната гражданска инициатива, правото на петиции и предложения на гражданите, възможностите за участие в процедурата по обществено консултиране на законопроектите, както и участието на граждани и граждански организации в заседания на парламентарни комисии. Дискутират се и възможностите за създаване към парламентарните комисии на консултативни съвети с гражданско участие.

В заключение се правят предложения за усъвършенстване на нормативната уредба – повишаване на публичността в дейността на консултативните съвети, въвеждане на ясни критерии и процедури за формирането им, увеличаване на срока за провеждане на обществени консултации и др.

16. **Slavov, Atanas**, “Bulgaria: The First Law on Direct Democracy”, In: *Global Citizens in Charge. How Modern Direct Democracy Can Make Our Representative Democracies Truly Representative* (ed. Jung-Ok Lee and Bruno Kaufmann), Seoul: Korea Democracy Foundation, 2009, pp. 199-211

В статията се прави нормативен анализ на основните принципи и конституционни изисквания за упражняване на формите на пряка демокрация в България, както и на формите и процедурите на пряката демокрация непосредствено след приемането на Закона за прякото участие на гражданите в държавната власт и местното самоуправление през 2009 г. Проследява се процесът по изработване, внасяне и приемане на законопроекта като индикация за целенасоченото ограничаване, от страна на политическите елити, на възможностите за пряко гражданско участие. Като се съпоставят първоначалния законопроект, изготвен с активното участие на неправителствени организации и независими експерти, с окончателно приетия закон, се идентифицират проблемните места в новата уредба (високите изисквания за брой подписи за народната инициатива за референдум, изискването за кворум за валидност и задължителност на референдумите, и др.).

В заключение, се формулират конкретни предложения за законодателни промени за по-нисък кворум за валидност и задължителност на референдумите, за намаляване на изискването за брой подписи за подкрепа на народната инициатива за референдум, увеличаване на сроковете за събиране на подписи.

Д-р Атанас Славов: